



**MIĘDZYNARODOWY
KONSORCIUM
NAUKOWO-EDUKACYJNY
imienia Luciena Febvra**

przy wsparciu:



**STUDIUM
EUROPY WSCHODNIEJ
Uniwersytetu Warszawskiego**



**UNIWERSYTET
MIKOŁAJA KOPERNIKA
w Toruniu (Polska)**



**DEPARTMENT OF WORLD HISTORY
of the Historical and Philosophical
Faculty Borys Grinchenko
of Kyiv University**



**INSTITUTE OF WORLD HISTORY
of the National Academy
of Sciences of Ukraine**

NAD WISŁĄ I DNIEPREM

**POLSKA I UKRAINA W PRZESTRZENI
EUROPEJSKIEJ – PRZESZŁOŚĆ I TERAŹNIEJSZOŚĆ**

Warszawa-Toruń-2019

Nad Wisłą i Dnieprem. Polska i Ukraina w przestrzeni europejskiej – przeszłość i teraźniejszość. Monografia zbiorowa / red. Ihor Sribnyak. Warszawa-Toruń: Międzynarodowy konsorcjum naukowo-edukacyjny im. Luciena Febvra 2019, 242 s.

Monografia została przygotowana przy wsparciu Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, który zainicjował w 2014 r. coroczną nagrodę im. Iwana Wyhowskiego (pod patronatem honorowym Prezydenta Polski), przyznawaną przez Kapitułę składającą się z przedstawicieli 25 wyższych uczelni oraz instytucji archiwalno-bibliotecznych Polski.

Recenzenci *Maciej Krotofil, Andriy Kudriachenko*

Projekt okładki *Ihor Sribnyak*

Okładka dotowana przez
Komitet badań naukowych Międzynarodowego konsorcjum
Naukowo-Edukacyjnego im. Luciena Febvra

Redaktor *Ihor Sribnyak*

Opracowanie typograficzne *Anastasia Zoria*

Korekta *Zespół*

Wydawnictwo
Centrum naukowo-wydawniczy im. O.Pritsaka
pritsak-center.com

Adresa dla korespondencji
vsesvit963@gmail.com

Odpowiedzialność za wiarygodność faktów, cytatów, nazwisk
oraz innych danych ponoszą autorzy publikacji

Redaktor nie zawsze podziela poglądy autorów publikowanych materiałów

ISBN 978-966-638-126-5

©Copyright by Międzynarodowy konsorcjum
naukowo-edukacyjny im. Luciena Febvra, 2019
©Copyright by Ihor Sribniak, 2019

4. Назарук Ю. Участь О.Скорописа-Йолтуховського у боротьбі проти самодержавства (1900-1917 рр.) // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія» / Гол. ред. Ю.І.Терещенко. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2004. – Вип.9. – С. 159-174.

5. Назарук Ю. Організаційно-політична діяльність Олександра Скорописа-Йолтуховського серед полонених українців у Німеччині та Австро-Угорщині (1914-1917 рр.) // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень. – К., 2005. – Вип.26. – С. 126-132.

6. Назарук Ю. Науково-ідеологічна діяльність О.Скорописа-Йолтуховського в еміграції (1926-1933 рр.) // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. – Вип.5: Матеріали Першої міжнародної наукової конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження» / Відп. ред. І.Пасічник, Л.Вінар, ред. А.Атаманенко. – Острог; Торонто; Нью-Йорк, 2005. – С. 350-355.

7. Назарук Ю. Друга еміграційна доба життя та діяльності Олександра Скорописа-Йолтуховського (напередодні та після початку Першої світової війни) // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. – Вип.9: Матеріали Другої міжнародної наукової конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження». – Острог, 2007. – С. 256-267.

8. Назарук Ю. Автономіст – самостійник – гетьманець (еволюція політичних поглядів Олександра Скорописа-Йолтуховського у 1900-1921 рр.) // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія» / Гол. ред. Ю.І.Терещенко. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. – Вип.15. – С. 193-210.

9. Назарук Ю. Адміністративно-управлінська діяльність Олександра Скорописа-Йолтуховського в Україні (1918-1919 рр.) // Кам'янець-Подільський – остання столиця Української Народної Республіки: Мат-ли Всеукр. наук. конф., Кам'янець-Подільський, 6-7 жовтня 2009 р. / Ред. кол.: Смолій В. А. (співголова), Завальнюк О. М. (співголова) та ін. – Кам'янець-Подільський, 2009. – С. 291-301.

10. Назарук Ю. Український гетьманець-державник Олександр Скоропис-Йолтуховський. – К.: Науково-дослідний центр орієнталістики імені Омеляна Прицака НАУКМА, 2011. – 14 С.

11. Назарук Ю. В.Липинський – О.Скоропис-Йолтуховський: від тісної співпраці до гострого протистояння (1920-ті рр.) // Nad Wisłą i Dnieprem. Polska i Ukraina w przestrzeni eurazyjskiej – przeszłość i teraźniejszość. – Toruń-Saragossa: Consortium scientifico-éducatif international Lucien Febvre, 2015. – Т.4. – S. 81-83.

12. Назарук Ю. Олександр Скоропис-Йолтуховський: сторінки життя // Nad Wisłą i Dnieprem. Polska i Ukraina w przestrzeni europejskiej – przeszłość i teraźniejszość. Zbiór prac naukowych dedykowanych profesorowi Emilianowi Wiszce (1940-2014). – Toruń-Kijów: Consortium scientifico-éducatif international Lucien Febvre, 2017. – Т.1. – S.104-107.

Ігор Срібняк,
Київський університет імені Бориса Грінченка

ІНТЕРНОВАНА АРМІЯ УНР В ПОЛЬЩІ (1921-1924 РР.): «БЛИСК І ЗЛИДНІ» ІСТОРІОГРАФІЧНОГО ДОРОБКУ ПОЛЬСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ ЗА ОСТАННЮ ЧВЕРТЬ СТОЛІТТЯ¹

Розвиток історичної науки позначений сьогодні пожвавленням уваги багатьох дослідників до військово-історичної та еміграційної проблематики. Значний інтерес, зокрема, викликають наукові розробки, здатні відкрити нові сторінки історії бойової діяльності збройних сил Польщі та України, і, особливо, їх спільних акцій у боротьбі з російським більшовизмом у 1920-1921 рр. Разом з тим, історики не оминали своєю увагою й не менш героїчний і жертвний період історії армії УНР – коли опинившись у таборах Польщі, інтерновані вояки-українці стали без перебільшення – символом нескореності духу та відданості українській національно-визвольній справі.

Першим до вивчення обставин перебування інтернованих Військ УНР у таборах Польщі звернувся польський дослідник З.Карпус, який ще у другій половині 1980-х рр. розпочав наукову розробку даної проблеми, щоправда досліджуючи її в контексті всієї сукупності тематики всіх полонених та інтернованих вояків різної національно-державної приналежності (росіян – як з числа білогвардійських, так і червоноармійських формувань; білорусів і українців), які в силу різних обставин опинились на тере-

¹ Дану статтю підготовлено завдяки сприянню Студіуму Східної Європи (Studium Europy Wschodniej) Варшавського університету, за ініціативи якого 2014 р. була започаткована щорічна Нагорода імені Івана Виговського (під почесним патронатом Президента Польщі), що вручається рішенням її Капітули з числа делегатів від 25 університетів та вищих шкіл Польщі – авт.

нах відродженої Польської держави¹. На початку 1990-х рр. до вивчення цієї тематики долучились польські історики з українським корінням О.Вішка і О.Колянчук, підсумком досліджень яких у цьому часі стала публікація низки статей і брошур². Їх незаперечною заслугою стала не тільки наукова популяризація цієї теми серед широкого загалу України та Польщі, але й відновлення ними місць військових поховань (цвинтарів) вояків армії УНР на теренах Польщі. Ця їх ініціатива була підтримана представниками польської та української громадськості та стала вагомим внеском у справу зміцнення польсько-українських міжнародних та міждержавних стосунків. О. Вішка і О.Колянчук не шкодували ані зусиль, ані власних коштів задля вшанування пам'яті вояків-українців. Оповідючи про пошукову роботу останнього журналіст М.Зимомря повідомляв про його «сотні відряджень... аби розшукати сліди оборонців Української Народної Республіки, інтернованих на території Польщі... То були сліди по таборах, де перебували і вмирили тисячі полонених і інтернованих упродовж 1918-1924 рр. Власне, йому вдалося реставрувати згадані сліди, достовірно встановити місця поховання невинно убієнних у Пикуличах під Перемишлем, Ланцуті, Вадовицях, Кракові, Стшалкові під Слупцею, Александрові Куявському, Щипюрні під Калішем та Каліші, Сувалках, Дубінах під Гайнівкою, Рейовцю, Люблині, Варшаві, Познані...»³.

У 1995 р. О.Колянчуком був опублікований короткий науково-популярний нарис історії табору Каліш. У ньому автор побіжно зупинився на деяких аспектах культурно-освітньої та видавничої діяльності вояків-українців у Каліші, пунктирно окреслив роботу творчих і громадських осередків українського вояцтва у цьому таборі як під час інтернування, так і після створення тут Української станиці⁴. Але реконструюючи таборове повсякдення українців у Каліші – О.Колянчук майже не використовував архівних документів (загалом лише 10 посилань на один з фондів ЦДА України у Львові та ще одне – на Державний архів м. Каліша), що великою мірою збіднило джерельну основу його розвідки. До того ж – уміщення ним неперевереної інформації, почерпнутої із тогочасних українських газет Перемишля (зокрема – про «тривалі бунти інтернованих, включно з загальнотаборовими голодовками» – без уточнення того, в якому ж році й таборі інтернованих вояків-українців це мало місце), змушує дослідника до обережності у використанні фактажу зі згадуваної книжки⁵. Можна тільки припускати, що у цьому випадку йшлося про табір Пикуличах, проте це свідчення не підтверджується жодним архівним документом.

У другій половині 1990-х рр. польські історики активізували вивчення обставин перебування у таборах полонених та інтернованих вояків різних національностей, які в різний час утримувалися на теренах обох країн після закінчення Першої світової війни. Свідченням зацікавлення громадськості даною тематикою стала публікація низки статей⁶, а також книги З.Карпуса, яка стала підсумком його кількісних архівних досліджень⁷. Вона мала не тільки науковий, але й громадський розголос у Польщі та поза її межами, чому сприяв й її переклад на англійську і російську мови. Без перебільшення – ця монографія польського історика стала справжнім науковим проривом у польській історіографії, а крім того дала гідну відсіч фальсифікаціям історії (проблема перебування полонених червоноармійців у таборі Тухоля).

Того ж року в Україні вийшла друком книга «Обеззброєна, але нескорена»⁸, що була підготовлена на основі кандидатської дисертації автора цієї статті⁹. Написана на основі використання широкого кола матеріалів ЦДАВО України, ця невелика за своїм обсягом монографія стала «у нагоді» кільком історикам, навіть коли вони й не вважали за потрібне покликатись на неї. Одним із перших так вчинив О.Колянчук, доповідь якого «Симон Петлюра і українсько-польські відносини – Армія УНР

1 Див. зокрема: Karpus Z. Obozy uchodźców, jeńców i internowanych w Aleksandrowie Kujawskim w latach 1918-1921 // Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie. – Włocławek, 1987. – T.VI (Historia). – S.245-258.

2 Колянчук О. Слідами інтернованих в Польщі вояків Армії УНР // Наше Слово. – Варшава, 1991. – № 49-50; 1992. – № 1; його ж. Хрести на чужій землі // Літопис Червоної Калини. – 1993. – № 1-2(19-20). – С.46-49, 53; його ж. Незабутні могили. – Львів, 1993. – 48 с.; його ж. Українці в таборах Перемишля (1918-1921 рр.) // Пам'ятки України: історія та культура. – К., 1995. – № 3. – С.112-117; Вішка О. Козацька могила на Куявах. – Львів, 1993. – 12 с.; його ж. Видавничі діяльності вояків Армії УНР, інтернованих в Александрові Куявському // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 1995. – Вип.2. – С.353-364 та ін.

3 Зимомря М. Кризь призму високих устрімлень // Над Бугом і Нарвою: український часопис Підляштя (nadbuhom.pl/art_0785.html).

4 Kolańczuk A. Internowani żołnierze Armii UNR w Kaliszu 1920-1939. – Kalisz-Przemysł-Lwów, 1995 – 96 s.

5 Kolańczuk A. Internowani żołnierze Armii UNR w Kaliszu... – S.10.

6 Wiszka E. Działalność wydawnicza żołnierzy Armii URL internowanych w Aleksandrowie Kujawskim // Europa Orientalis. Polska i jej wschodni sąsiedzi od średniowiecza po współczesność. Studia i materiały ofiarowane prof. Stanisławowi Aleksandrowiczowi w 65 urodzin. – Toruń, 1996. – S.465-474; ten że. Prasa obozowa żołnierzy Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej internowanych w Kaliszu i Szczypiornie w latach 1920-1924 // Rocznik Kaliski. – Kalisz, 1996-1997. – T.XXVI. – S.153-170; Kolańczuk O. Żołnierze Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej internowani w Kaliszu (1920-1939) // Aeskulapius – Serwis informacyjny lekarzy województwa kaliskiego. – Kalisz, 1996. – Nr 46. – Cz.I. – S.8-10; Cz.2. – S.16-20; ten że. Żołnierze armii Ukraińskiej Republiki Ludowej internowani w Polsce (1920-1924) // Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa / Red. Z.Karpus i in. – Toruń, 1997. – S.273-307; Szymanek A. Obóz jeńców i internowanych żołnierzy ukraińskich atamana S.Petlury w Łańcutcie // Łańcut. Studia i szkice z dziejów miasta. – Rzeszów, 1997. – S.227-235 та ін.

7 Karpus Z. Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy na terenie Polski w latach 1918-1924. – Toruń, 1997. – 209 s.

8 Срібняк І. Обеззброєна, але нескорена: Інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921-1924 рр.). – Київ-Філадельфія, 1997. – 187 с.

9 Срібняк І. Військова діяльність Уряду УНР в екзилі (1921-1923 рр.) : Дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1995. – 216 с.

у польських таборах (1920-1924 рр.)» була у 1999 р. опублікована в бюлетені Української Бібліотеки імені Симона Петлюри (в Парижі)¹. Чому використовуючи цю книгу О.Колянчук не вважав за потрібне згадати про неї у науковому апараті своєї статті – питання до сьогодні залишається відкритим. Але найбільший інтерес представляє інше, а саме та обставина, що нині на кількох сайтах розміщений препарований варіант статті «Симон Петлюра і українсько-польські відносини...»², в якому ця фраза вже відсутня, що дозволяє зробити висновок про усвідомлення О.Колянчуком ненормальності запозичення окремих суджень інших авторів без посилання на першоджерело (у даному випадку – на монографію «Обеззброєна, але нескорена»).

Саме в такому – препарованому – вигляді доповідь О.Колянчука набула «канонічності», а її зміст став широко цитованим та використовуваним цілою низкою українських істориків у їх «розвідках» з проблематики інтернованої Армії УНР в таборах Польщі (про це див. нижче). Зрештою, це не виглядає чимось дивним – яка першооснова, такий і кінцевий продукт...

«Обеззброєна, але нескорена...» прямо чи опосередковано допомогла визначитись із напрямом наукових досліджень й історик М.Павленку, який впродовж 1998-1999 рр. опублікував близько 20 статей з проблематики перебування полонених та інтернованих вояків-українців у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії³, а також й монографію⁴, а вже наступного року представив результати своїх наукових досліджень у вигляді дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. Основний напрям його дослідження полягав, зокрема, у відтворенні політики урядів країн осідку та радянської влади до цих категорій українського вояцтва, у висвітленні політичної боротьби у його середовищі та розкладової діяльності більшовицьких агентів у таборах інтернованих, а також у аналізі умов перебування полонених та інтернованих вояків-українців, допомоги їм з боку українських і міжнародних громадських і благодійних установ та організації репатріації інтернованих до більшовицької Росії.

Одночасно М.Павленко торкнувся й інших сюжетів з цієї проблематики, у т.ч. – військово-організаційних заходів Державного центру УНР в екзилі щодо збереження та реорганізації інтернованої Української Армії, умов життя і побуту вояцтва у таборах Польщі, налагодження військово-фахової та культурно-просвітницької роботи, які вже були висвітлені у монографії «Обеззброєна, але нескорена: інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921-1924 рр.)». Аби не створювати собі зайвих проблем М. Павленко уник і проведення історіографічного аналізу низки публікацій І.Срібняка, обмежившись згадкою лише про дві його статті, що значно звузило історіографічну основу його дослідження. Уважне ознайомлення зі змістом книги М.Павленка дає численні підстави для її критики, у першу чергу з огляду на велику кількість неточностей, а то й фактологічних помилок, спричинених браком часу її автора для належного наукового відпрацювання тексту монографії⁵. Так, зокрема, описуючи процес перевезення до табору в Щипіорно інтернованих вояків-українців, М.Павленко повідомляє про прибуття сюди «6 січової стрілецької і гарматної дивізії та 16 січового стрілецького куреня під началом генерал-хорунжого Марка Безручка». Такий спосіб подання матеріалу справляє просто таки гнітюче враження з огляду на відсутність елементарної військово-історичної підготовки у полковника (щоправда – міліції) М.Павленка – в складі армії УНР ніколи не було такого з'єднання як «гарматна дивізія», а генерал М.Безручко ніколи не командував «16 січовим стрілецьким куренем» з тієї простої причини, що весь час перебував на посаді начдива

1 Колянчук О. Симон Петлюра і українсько-польські відносини – Армія УНР у польських таборах (1920-1924 рр.) // Інформаційний бюлетень Української Бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі. – Париж, 1999. – Ч.62. – С.22-30 (http://iff.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/kaf_vi/pdf/Kolyanchuk.pdf). Про обізнаність О.Колянчука зі змістом книги «Обеззброєна, але нескорена...» свідчить хоч би наступна фраза з його доповіді (курсивом позначена фраза, яка являє собою єдину відмінність від оригінального тексту з монографії «Обеззброєна, але нескорена» – І.С.):

Колянчук О. Симон Петлюра і українсько-польські відносини... – С. 26: «перебування українських військ в надзвичайно тяжких умовах інтернування, а особливо в *принижуючому гідність духовному стані* нагально вимагало піднесення морального духу вояцтва. Лише свідомий патріотично вихований громадянин-військовик Армії УНР міг до кінця витримати всі випробування тяжких поневірянь на чужині, не піддавшись відчаєві й деградації».

Срібняк І. Обеззброєна, але нескорена... – С. 49: «Перебування українських військ у надзвичайно тяжких умовах інтернування нагально вимагало піднесення морального духу вояцтва, бо лише свідомий, патріотично вихований громадянин-військовик Армії УНР міг до кінця витримати всі випробування тяжких поневірянь на чужині, не піддавшись відчаєві й деградації».

2 Див. зокрема: сайт «Української спілки» (www.national.org.ua/library/armija_unr.html).

3 Такий поспіх М.Павленка пояснювався необхідністю публікації вказаної кількості статей як обов'язкової умови для захисту докторської дисертації – авт.

4 Павленко М. І. Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умови перебування (1919-1924 рр.). – К., 1999. – 352 с. Проблемі перебування Армії УНР у Польщі присвячений один розділ цієї книги (с.80-174).

5 Після публікації своїх 20 статей М.Павленко продовжував поспішати й надалі – на цей раз його поспіх був обумовлений бажанням будь-що встигнути захистити свою дисертацію раніше свого «конкурента» (І.Срібняка), захист докторської дисертації якого за темою «Полонені та інтерновані вояки-українці в Європі (1914-1924 рр.)» був запланований на жовтень 2000 р.

(роз'яснення спеціально для М.Павленка – начальника дивізії – *авт.*) 6-ої Січової стрілецької дивізії («Січова» – це власна назва дивізії, відтак її належить писати з великої літери – *авт.*)¹.

З книги М.Павленка можна з великим подивом дізнатись, що на чолі «вадовицької групи стояв генерал-хорунжий М.Омелянович-Павленко» (між тим загальновідомо, що на цій посаді перебував Іван Омелянович-Павленко), що «Штаб армії» перебував під командуванням генерал-хорунжого А.Пузицького (тут подвійна помилка – останній на той час був ще полковником, а крім того – він ніколи не займав такої посади, будучи тоді помічником командувача Кулеметної дивізії – *авт.*). Вражає й «обізнаність» М.Павленка з мотивацією переїзду генерала М.Шаповала до Чехословаччини, який, виявляється, виїхав туди «в зв'язку з ліквідацією режиму інтернування в Польщі»². У цьому контексті є важливим відкрити для М.Павленка «секрет», що М.Шаповал виїхав до ЧСР в серпні 1923 р., а режим інтернування для армії УНР був ліквідований рівно рік потому.

«Ничтоже сумняшесь» М.Павленко заявляє, що «найгірше становище було у Вадовицях (табір інтернованих Військ УНР в Польщі – *авт.*), де мешканцям давали цвілий хліб, гнилу конину й городину та й то в обмежених порціях»³. Найбільше у цьому «одкровенні» М.Павленка підкупає те, що таборяни отримували малі порції зіпсованих продуктів – ніби велика порція їжі, яка не надавалась для харчування – була би для них «приємнішою». Це твердження М.Павленка є відвертою фальсифікацією, бо хоча такі випадки й мали місце у згаданому таборі, таборяни все ж таки отримували й доброякісні продукти (інакше вони би просто загинули з голоду).

У багатьох місцях монографії М.Павленка стирчать виразні «радянські вуха», тобто автор – свідомо чи несвідомо – для характеристики різних аспектів життєдіяльності інтернованих Військ УНР використав політично забарвлену лексику, як то: «переслідування українським командуванням, при потуранні польської комендатури таборів, бажаючих повернутися в УСРР», «недобиті рештки військових загонів Ю. Тютюнника». Одну з регламентуючих процес репатріації більшовицьких інструкцій М. Павленко класифікував як «горезвісну», бо вона – виявляється – заважала радянським дипломатам ефективно виманювати людей з таборів та відправляти їх на вірну погибель до «країни рад»⁴.

З книги М.Павленка можна з подивом дізнатися, що «у кінці 1920 р. у тухольському таборі[...] розмістили білогвардійські загопи Булак-Балаховича». Тут німе запитання власне викликає не саме наведення цього факту, а те як окреслив М.Павленко білоруські національні формування. Взагалі – читаючи книгу М.Павленка інколи створюється враження, що її автор все ще залишається в класових «окопах», підсвідомо симпатизуючи більшовицькому політичному табору, політичну спадщину якого зараз дбайливо і ретельно оберігає північний сусід України.

Також претензії можуть бути висловлені й до структури монографії – точніше розділу, присвяченого власне інтернованій Армії УНР у Польщі. Йому дуже бракує внутрішньої цілості, бо поділивши його лише на два параграфи, В.Павленко опинився в заручниках ним же запропонованої схеми – яка ще надавалась для дисертації (бо в такий спосіб її автор «економив» собі сили – не маючи потреби формулювати висновки до кожного з її підрозділів), але ніяк для монографії. Відтак автор вдався до вільного «перетікання» у власному тексті від одного сюжету до іншого – багаторазово при цьому «кочуючи» від одного табору до іншого, а потім знов і знов повертаючись до вже згаданих місць перебування українського вояцтва в Польщі.

Не все гаразд у монографії зі стилістикою – їй дуже бракувало мовного редактора. Через його відсутність автор вживає невласливі для української мови звороти («настійна потреба» – треба: «нагальна»), «відбити бажання» – треба: «знеохотити») і т.д. Нарешті – роботу з монографією дуже ускладнює відсутність іменного і географічного покажчиків, що також засвідчує надзвичайний поспіх її автора у просуванні до захисту своєї докторської дисертації. Перелік «проколів» у книзі М.Павленка зайняв би надто багато місця, але тут у великий нагоді виявилась одна з останніх статей польського історика В.Венглевича з докладним «розбором польотів» М.Павленка, щоправда стосовно полонених вояків-українців зі складу УГА⁵. На превеликий жаль – інша рецензія на книгу М. Павленка (авторства О. Колянчука), фактично не є такою, бо не містить жодного критичного слова на адресу автора рецензованої монографії, являючи собою стислий виклад монографії (напевно що за змістом автореферату дисертації М. Павленка). Єдине «достоїнство» згаданої рецензії є хіба та, що її автор взяв на себе труд укласти її польською мовою⁶. Але все ж таки задля об'єктивності слід відзначити, що на час виходу в світ книги

1 Павленко М. І. Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі... – С.92-93.

2 Павленко М. І. Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі... – С.90, 91, 99.

3 Павленко М. І. Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі... – С.95.

4 Павленко М. І. Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі... – С.145, 150, 165.

5 Венглевич В. Проблема военнопленных и интернированных галицийских украинцев в польской и украинской историографиях // Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2016. – Вип.12. – С.330-333.

6 Див.: Никола Павленко, Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умови перебування (1919-1924 рр.), Інститут історії України НАН України, Київ 1999 [Mykoła Pawlenko, Ukraińscy jency wojenni i internowani w obozach na terenie Polski, Czechosłowacji i Rumunii: stanowisko władz i warunki bytowe (1919-1924), Instytut Historii Ukrainy NANU, Kijów 1999], ss.352 // Biuletyn Ukrainoznawczy. – Przemyśl, 2000. – T.6. – S.243-251.

М. Павленка – вона являла собою один зі значних кроків у вивченні проблеми перебування полонених та інтернованих українців у таборах Польщі, (а також Чехословаччини і Румунії), автор якої увів до наукового обігу велику кількість архівних – у першу чергу документів «радянського походження». Але на сьогодні згадувана книга вже жодним чином не відповідає сучасному рівню досліджень таборової проблематики, а та обставина, що її автор вже більше не звертався до її вивчення – опосередковано свідчить про випадковість її вибору М.Павленком (лише для написання докторської дисертації).

Ще одним перспективним напрямком історичних досліджень у цій галузі стало вивчення специфіки видання таборових часописів, на шпальгах яких фіксувалася хроніка найважливіших подій у житті полонених та інтернованих вояків-українців. Особливої інтенсивності робота у цьому напрямку набула в другій половині 1990-х рр., підсумком чого став вихід на рубежі століть кількох монографічних видань з історії таборової періодики. Історія видання часописів усіх таборів інтернованих вояків-українців у Польщі була в центрі уваги української дослідниці Н.Сидоренко, зусиллями якої – шляхом ретельних пошуків в українських та зарубіжних архівосховищах – було синтезовано значний обсяг фактажу не тільки про обставини видання таборової преси, але й проаналізовано становище таборян та основні прояви культурно-освітньої роботи в їх середовищі, яка провадилася у таборах Польщі¹. Паралельно з нею цю проблематику досліджував і О.Вішка, публікація двох монографій якого дозволила достатньо повно реконструювати періодичність, тематичне наповнення, редакційний склад практично всіх українських таборових видань у Польщі у 1920-1924 рр.² Власне ці та інші їх праці з історії таборової періодики у 1915-1924 рр. слугували та слугуватимуть дороговказом для всіх тих дослідників, які вивчають дану тематику³, а разом з тим вони містять величезний масив інформації з історії української військової та політичної еміграції.

У 2000 р. до таборової та післятаборової історії українських комбатантів у Польщі в чергове звернувся О.Колянчук, який підготував та опублікував окрему монографію про їх долю у міжвоєнному часі⁴, за що йому було присуджено науковий ступень кандидата історичних наук. Цього разу дослідник вже не уникав робити посилання на праці своїх попередників, і до того ж він набагато відповідальніше поставився до джерельного забезпечення власних наукових пошукувань – використавши матеріали трьох архівних установ – Centralne archiwum wojskowe у Варшаві, ЦДАВО України і ЦДІА України (м. Львів), а також інформацію, почерпнуту з пресових видань.

Щоправда, уважне вивчення деяких поданих дослідником посилань дозволяє зробити висновок про недбале, принаймні, оформлення деяких з них – О.Колянчук кількаразове не вказував на використані ним аркуші архівних справ з українських архівосховищ (див. посилання №№ 174, 175, 180, 182), а в примітці № 184 («ЦДАВО України. – Ф.1075, оп.2, арк.10») взагалі відсутній номер використаної ним справи, що не дає можливості уявити собі – яке ж архівне джерело використав дослідник у останньому випадку⁵. Але звернення до науково-довідкового апарату монографії «Обеззброєна, але нескорена...» відразу дає підказку – що ж насправді «використав» О.Колянчук: документ під сигнатурою «ЦДАВО України, ф.1075, оп.2, спр.879, арк.10»⁶. Вочевидь, така «неточність», якої припустився тут дослідник, спонукає до припущення, що насправді О.Колянчук не тримав у руках відповідний архівний документ, а сама архівна сигнатура була ним запозичена – до того ж неточно – зі згадуваної монографії. Особливо наочно такий «інноваційний» підхід О.Колянчука до використання документів із ЦДАВО України виявив себе при «підрахунку» ним кількості інтернованих у таборі Пикуличі (січень 1921 р.), коли дослідник поєднав у одній примітці (№ 17) посилання на архівне джерело і на «Обеззброєну, але нескорену»⁷. У цьому зв'язку слід відзначити, що під час її підготовки до друку – при здійсненні обрахунку числа таборян у Пикуличах – її автор (І.Срібняк) припустився помилки в обчисленні їх кількості, подавши наступне: 3218 вояків, у т.ч. жінок і дітей⁸. Але точний їх обрахунок дає іншу цифру – 3031 особа⁹.

1 Сидоренко Н. Національно-духовне самоствердження (у 3-х т.). Ч.ІІ.: Преса інтернованих українців та цивільної еміграції (Чехія, Польща, Румунія, Єгипет, 1919-1924). – К., 2000. – 262 с.; її ж. «Задротяне життя» українських часописів на чужині (1919-1924). – К., 2000. – 88 с.

2 Wiszka E. Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920-1939. – Toruń, 2001. – 324 s.; Вішка О. Преса української еміграції в Польщі (1920-1939 рр.): Історико-бібліографічне дослідження. – Львів, 2002. – 479 с.

3 Див. зокрема: Голубничка-Шленчак Ю. Видавнича діяльність інтернованої Армії УНР у таборах Польщі (1920-1924 рр.). // Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки»: Зб. наук. праць / ред. кол.: О.О.Драч [та ін.]. – Черкаси, 2016. – С.114-118; її ж. Видавнича діяльність інтернованих вояків армії УНР у таборі Вадовиці (1921-1922 рр.) // Гуржіївські історичні читання: Зб. наук. праць / ред. кол.: В.А.Смолій [та ін.]. – Черкаси, 2017. – Вип.11. – С. 99-104; її ж. «В єднанні наша сила і усвідомлення нашої перемоги...»: особливості та умови видання часопису «Промінь» у таборах Ланцут-Стшалково (1921-1922 рр.) // Драгоманівські історичні студії: Зб. наук. праць молодих істориків / від. ред. О. В. Потильчак та ін. – К., 2018. – Вип.4(8). – С.181-187.

4 Колянчук О. Українська військова еміграція у Польщі 1920-1939 рр. – Львів, 2000. – 276 с.

5 Колянчук О. Українська військова еміграція у Польщі... – С.118, 151.

6 Срібняк І. Обеззброєна, але нескорена... – С.58, 136. Див.: посилання № 29 з другого розділу згадуваної монографії (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19901>).

7 Колянчук О. Українська військова еміграція у Польщі... – С.58, 142.

8 Срібняк І. Обеззброєна, але нескорена... – С.26.

9 Срібняк І. Табір інтернованих Військ УНР у Пикуличах, Польща (січень-лютий 1921 р.): умови перебування та моральний стан вояцтва // Київські історичні студії: науковий журнал / Київ. ун-т ім. Б.Грінченка; ред. кол. В.О.Щербак та ін. – К., 2017. – № 2(5). – С.18-24 (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23640>).

Подаючи у своєму посиланні сигнатуру архівного джерела (причому – на першому місці!), О.Колянчук мав би зауважити невідповідність між кількістю таборян, що фігурує в документі, та наведеною І.Срібняком у його монографії – та дорікнути останньому в неточності підрахунків. Але цього не сталося – і то з однієї можливої причини – О.Колянчук насправді не тримав у руках цього архівного документу, а запозичив це посилення з книги «Обеззброєна, але нескорена...», згадавши «для проформи» і про цю «незручну» для нього книжку.

Крім того, монографія О.Колянчука містить значну кількість неперевірених чи помилкових інформацій, лише простий перелік якої зайняв би надто багато місця. Тому доцільно зупинитись лише на окремих таких «проколах» автора. Зокрема, у сюжеті про Пикуличі він повідомляє про приїзд до цього табору перших транспортів з інтернованими, серед яких перебував і генерал (!?) Микола Аркас (так, принаймні, виплаває з контексту поданої О.Колянчуком інформації). Прикметне, що цей факт було подано без наведення джерела цієї інформації. Далі у текст зазначається, що М.Аркас, між іншим, «консультував» (але вже чомусь як полковник) таборову театральну трупу Далекого¹.

Цей короткий сюжет про полковника (зовсім – не генерала!) М.Аркаса викликає кілька запитань: по-перше, як міг потрапити до табору старшина, який 15 грудня 1919 р. наказом Дієвій армії УНР був оголошений зрадником (за відмову вирушити разом із підпорядкованим йому полком у 1-й Зимовий похід Армії УНР та приєднання до УГА, яка на той час перебувала у союзних відносинах зі Збройними силами півдня Росії)? Очевидно, що в такому статусі М.Аркас не міг перебувати в таборі Пикуличі, та хіба що – він приїздив до Перемишля для проведення «консультування» або робив це листовно. Друге питання є не менш важливим – чи дійсно таборові актори зі своїм режисером Далеким були готові приймати консультації «зрадника» М.Аркаса? І якщо навіть дехто з таборян не вважав його таким, контакти з М.Аркасом все одно могли скомпрометувати артистів-аматорів, і можливо, що в силу цього такі консультації відбувались таємно? Отже, лише дві фрази з книги О.Колянчука не прояснюють, а навпаки ставлять цілу низку питань до сюжету, тільки побіжно ним наведеного.

Ним була проаналізована й специфіка функціонування й табору Александрів, у якому мали місце «особливі труднощі» із забезпеченням інтернованих хлібом і м'ясом, та переважанням в раціоні таборян «картоплі та інших некалорійних овочів» (станом на початок 1921 р.). Але при цьому дослідник чомусь покликається на документ датованим 1919 р. На це можна було би й не звернути уваги, але цьому сюжету (як зрештою й іншим) про Александрів колосально бракує джерел – і зокрема – з ЦДАВО України. На превеликий жаль, дослідник лише маргінально покликається на згаданий архів, зокрема, вказуючи кількість неписьменних та малописьменних козаків у таборі (див. зноска № 127: ЦДАВО України, ф.1078, оп.2, спр.197, арк.4), але ця інформація запозичена ним з монографії «Обеззброєна, але нескорена», але чомусь містить посилення на архівне першоджерело².

Одним з вагомих доробків монографії О.Колянчука став сюжет про Ланцут³, в якому автором було зібрано значний обсяг фактологічної інформації. Щоправда, критичне осмислення деяких наведених ним фактів, змушує до їх дуже обережного використання. Зокрема, О.Колянчук подає, що за весь час (очевидно йдеться про 1919-1920 рр. – *авт.*) перебування у Ланцуті полонених та інтернованих вояків-українців від інфекційних захворювань померло 425 осіб, тобто, зазначає дослідник, «щодня вмирало майже 20 осіб». При цьому джерелом такої інформації подається газета «Вперед» (1920, № 5), а також публіцистична праця П.Карманського «Кривава Книга» (Дрогобич, 1994, ч.ІІ, С. 241). При цьому заявлена ним кількість є абсолютно не інформативною, бо О.Колянчук чомусь не вказує – коли ж саме в історії цього табору мали місце ці три фатальні тижні, в часі яких смерть збирала свій настільки багатий «врожай»⁴?

Історія табору Стшалково теж перебувала у полі уваги й О.Колянчука, але деякі наведені ним факти є явно помилковим, зокрема – твердження автора про «першу появу» в цьому таборі вояків армії УНР (зі складу «Запасної бригади ген[ерала] Наума Никоніва»). Відтак за неперевіреними О.Колянчуком даними, у січні 1921 р. у Стшалкові було засновано «бібліотеку культурно-освітнього відділу Резервових військ УНР». Причому джерелом такої інформації подана лише одна фотографія двох старшин – хорунжого І.Сторожука-Вознюка і С. Любченка (датована 28 січня 1921 р.). Видається цілком очевидним, що у даному випадку трапилась помилка власника фотографії у її датуванні (1921 – замість 1922 р.)⁵.

Так само неточною є й фраза О.Колянчука про те, що «багато випускників військового факультету (Українського Народного Університету – *авт.*) згодом успішно закінчили Академічні курси Генерального Штабу в Каліші». Справа в тім, що на цих курсах навчалось лише 27 старшин (1921-1922 рр.), які прибули з різних таборів, а відтак вони просто не могли відвідувати заняття на військовому факультеті в Ланцуті-Стшалково; у 1924 р. Курси скінчило ще 12 старшин, але відповідь

1 Колянчук О. Українська військова еміграція в Польщі... – С.58, 60.

2 Колянчук О. Українська військова еміграція в Польщі... – С.91, 92.

3 Колянчук О. Українська військова еміграція в Польщі... – С.61-76.

4 Колянчук О. Українська військова еміграція в Польщі... – С.74.

5 Колянчук О. Українська військова еміграція в Польщі... – С.100.

на питання – скільки ж з них пройшло «школу» згадуваного факультету напевно може дати тільки О.Колянчук¹.

Деяким сюжетам про Стшалково у книзі О.Колянчука елементарно бракує посилань – зокрема, коли йдеться про проведення «брутального обшуку у начальника групи інтернованих старших офіцерів та генералів УНР»² та ігнорування скарг українців на цю провокацію (слід відзначити, що ця інформація знов таки запозичена з книги «Обеззброєна, але нескорена...», але без відповідного посилання на неї)³. Також незрозуміло, що мав на увазі автор, коли повідомляв про «постійні відвідини» таборів (так, принаймні, слід розуміти з контексту цієї фрази – *авт.*) «більшовицькими діячами»⁴. Насправді, відвідування таборів радянськими представниками змішаної (польсько-українсько-російської) репатріаційної комісії відбулись лише двічі – у березні та жовтні 1922 р.

Помилковим є твердження О.Колянчука про те, що очільником Всеукраїнської спілки військових інвалідів (ВСВІ) від моменту її заснування до 1925 р. залишався Н.Никонів⁵ (першим головою Спілки був Й.Червінський)⁶. Також О.Колянчук подає, що організаторами і провідниками церковних братств св. Покрови та Кирила й Мефодія були (у числі інших) генерали (!?) М.Стогній і А.Романенко, хоча в часі інтернування згадані старшини мали ранги сотників⁷. Також взагалі не зрозуміло, чому в бібліографії книги О.Колянчука фігурує робота М.Френкіна «Русская армия и революция», бо її хронологія охоплює 1917-1918 рр., між тим як монографія О.Колянчука – 1920-1939 рр. крім того в списку використаної літератури наявна ціла низка неточностей⁸.

Зауваження можуть бути висловлені й до самої назви монографії О.Колянчука, бо перебуваючи у таборах Польщі вояки-українці не мали і не могли мати статусу емігрантів, набувши його тільки після свого переходу на цивільний стан у серпні 1924 р. З огляду на все це – дана книга вимагає значної обережності з використанням наведеної в ній фактологічної інформації – і то з огляду на те, що її автор не вважав за потрібне перевіряти почерпнуту з непевних джерел інформацію, а сама джерельна основа його роботи, принаймні в частині використання (а радше – невикористання) документів ЦДАВО України, ставить більше запитань, ніж дає відповідей. І найголовніше питання – чим, власне, обумовлена відсутність дослідницької справи О.Колянчука в ЦДАВО України⁹?

Після виходу цієї книги О.Колянчука у дослідженні обставин перебування інтернованої Армії УНР в Польщі настала кількालітня перерва, хоча і в цей час вийшло друком кілька статей з цієї проблематики¹⁰. Важливим було те, що і у цей час тривала активна науково-пошукова робота низки дослідників, яка призвела до чергової хвилі зацікавлення «таборовою» проблематикою. Однією з найпомітніших подій історіографічного процесу з проблематики інтернованої Армії УНР стала поява статті київського історика М.Ковальчука, в якій на основі репрезентативного кола архівних джерел було відтворено цілу низку сюжетів про особливості побуту вояцтва у таборах Пікулічи та Вадовиці, політичні настрої «запорожців», і зокрема – їх ставлення до С.Петлюри та уряду УНР¹¹.

Опублікована у 2011 р. видавництвом «Темпора» книга Я.Тинченка про офіцерський корпус Армії УНР¹² певним чином стосувалась й таборового побуту інтернованих вояків-українців у Польщі. Її автор, щоправда, теж не вважав за потрібне згадати про «Обеззброєну, але нескорену» у своїй книзі, хоча отримав перші інформації про таборове повсякдення українського вояцтва саме з цієї монографії (особисто отримавши її в подарунок від автора).

Відзначаючи велику пошуково-дослідну роботу, проведену Я.Тинченком під час написання та підготовки до друку цього капітального видання, залучення ним значного ілюстративного матеріалу, дуже солідну джерельно-документальну базу – все ж слід відзначити, що деякі подані в

1 Колянчук О. Українська військова еміграція у Польщі... – С.102.

2 Колянчук О. Українська військова еміграція у Польщі... – С.101.

3 Див.: Срібняк І. Обеззброєна, але нескорена... – С.41.

4 Колянчук О. Українська військова еміграція у Польщі... – С.101.

5 Колянчук О. Українська військова еміграція у Польщі... – С.140.

6 Про це докладніше див.: Срібняк І. «...На користь наших лицарів-мучеників за святу справу визволення батьківщини» (діяльність Всеукраїнської спілки військових інвалідів УНР у Польщі, 1922 р.) // Емінак: науковий щоквартальник. – Київ-Миколаїв, 2017. – № 3(19) (липень-вересень). – Т.3. – С.69-74. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/20977>).

7 Колянчук О. Українська військова еміграція у Польщі... – С.141.

8 До приміру: на с.237 автором споминів «Матеріали до історії 1-го кінного Лубенського імені запорожського полковника Максима Залізняка полку» чомусь фігурує М.Мариневич, хоча дійсним їх автором є підполковник А.Марушенко-Богданівський та ін.

9 Згідно з архівними правилами на кожного дослідника, який хоча би один раз працював у архіві, створюється т.зв. «дослідницька справа», в якій відкладається інформація про замовлені ним справи. Станом на січень 2019 р. її в ЦДАВО України не існувало – авт. 10 Див. зокрема: Срібняк І. О. о создании и деятельности Главного военно-исторического музея-архива Армии Украинской Народной Республики (1921-1922 гг.) // Клио. – Санкт-Петербург, 2001. – № 3 (15). – С.75-76; Карпус З., Срібняк І. Законотворча діяльність Державного центру УНР у військовій сфері в Польщі (кінець 1920 – 1921 рр.) // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія». – К., 2002. – Вип.6. – С.212-216; Срібняк І. Культурно-освітня робота в таборі інтернованих військ УНР Александрів-Куявський у 1920-1921 рр. // Aleksandrów Kujawski. Obóz jeńców i internowanych 1918-1921. – Toruń, 2008. – Część I (Warunki życia jeńców i internowanych oraz ukraińskiej emigracji politycznej). – S.65-76.

11 Ковальчук М. «Справа запорожців» // Військово-історичний альманах. – 2005. – Ч.2(11). – С.30-82.

12 Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). – К., 2011. – Кн.2. – 424с.

книзі сюжети не дають цілісного уявлення про обставини функціонування освітніх закладів Армії УНР в часі її інтернування. Це, зокрема, стосується нарису про Спільну юнацьку школу (СЮШ)¹, бо Я.Тинченко, на жаль, обмежився використанням лише невеликої частини архівних джерел із фондів ЦДАВО України, подаючи натомість дуже обширні витяги-цитати з мемуарної літератури та однієї з доповідей начальника СЮШ М.Шаповала. Такий підхід Я.Тинченка спонукав автора даної статті до поновного звернення до історії СЮШ з метою цілісного та об'єктивного її відтворення².

Але попри це, книга Я.Тинченка містила дуже багато цінного фактажу та створює нову якість знань, більше того – його праця «оживила» українську військово-історичну науку, повернувши із забуття десятки і сотні старшин-українців, більшість з яких після збройної поразки Армії УНР була змушена пройти поневіряння таборами та обрати собі тяжку емігрантську долю.

У 2012 р. вийшла друком історія 6-ої Січової стрілецької дивізії армії УНР авторства О.Вішки, яка стала найповнішим викладом бойової діяльності (меншою мірою – таборового повсякдення) цього славного з'єднання українських республіканських збройних сил. У ній автор звернувся й до вивчення життєдіяльності таборян у Щипорно, використавши для цього доволі репрезентативне коло архівних матеріалів, у т.ч. й ЦДАВО України³. Того ж року в одному з польських історичних журналів була опублікована стаття О.Колянчука про історію української громади в Ченстохові⁴ (прикметне, що кількома роками раніше вийшла друком стаття тогожого змісту з вже згадуваною⁵).

На цей і пізніший час також припадає вихід кількох солідних статей (історіографічного змісту) з тематики інтернованої Армії УНР історика М.Стопчак, які пізніше стали складовою його дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. На відміну від О.Колянчука М.Стопчак багаторазово цитує та покликається на «Обеззброєну, але нескорену...», до чого його спонукав й історіографічний формат його досліджень цієї проблеми. В одній зі своїх статей згадуваний автор першим віддав належне вже багаторазове згадуваній монографії «Обеззброєна, але нескорена...», відзначивши, зокрема, її «досить потужну джерельну базу» та використання І.Срібняком «як раніше не відомих архівних матеріалів, так і спогадів колишніх вояків-таборитів, таборової преси, праці діаспорних істориків»⁶.

Більше того, за зізнанням М.Стопчак – історіографічна компонента всієї сукупності опублікованих І.Срібняком і вже згадуваним М.Павленком праць із тематики перебування інтернованих вояків-українців не тільки в Польщі (а також у Чехословаччині та Румунії), була настільки вагомою, що «позбавила його можливості дати їм історіографічну оцінку»⁷. У подальшому ці оцінки були неодноразово повторені (у розширеному чи скороченому форматах) М.Стопчаком у низці своїх публікацій⁸. Українська історіографія цього періоду виявилась багатою і на статті, які нібито торкались проблематики інтернованої Армії УНР, а в ширшому аспекті – й української військової еміграції у Польщі. Їх науковий аналіз становить найбільшу складність, бо вони практично не містять якоїсь змістовної компоненти, являючи собою «переспів за мотивами» тієї тематики, яку їх автори ніколи не досліджували і про яку не мали жодного уявлення. Навіть ознайомлення з широко представленими он-лайн статтями М.Стопчак являло для них нездоланні труднощі, зумовленими певно що їх невмінням чи небажанням створювати якісний науковий продукт.

1 Тинченко Я. Вказ.праця. – С.196-205.

2 Срібняк І. Кам'янецька піша юнацька школа Армії УНР у січні-травні 1921 р.: початок інтернування в Польщі («ланцутська доба») // Уманська старовина. – Умань, 2017. – Вип.4. – С.38-43; його ж. Особливості функціонування Спільної юнацької школи Армії УНР у травні-жовтні 1921 р. під час інтернування в Польщі («вадовинська доба») // Вісник Черкаського університету. – Серія: «Історичні науки». – Черкаси, 2017. – № 4. – С.71-76; його ж. Таборове повсякдення курсантів та старшин Спільної юнацької школи Армії УНР в Каліші (Польща) у першій половині 1922 р. // Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2016. – Вип.12. – С.338-364.

3 Wiszka E. Szósta Siczowa Dywizja Strzelecka Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej. Formowanie, szlak bojowy, internowanie 1920-1924. – Toruń. – 2012. – 513 s.

4 Kolańczuk A. Ukraińska emigracja polityczna w Polsce. Kolonia w Częstochowie w latach 1920-1939 // Biuletyn Ukrainoznawczy. – Przemyśl, 2012. – Т.15. – С.86-104.

5 Порівняй: Kolańczuk A. Częstochowa jako ośrodek życia oświatowo-kulturalnego emigrantów ukraińskich w latach 1920-1939 // Zeszyty Historyczne. Prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. – Częstochowa, 2009. – Т.Х. – С.109-123. Справедливості заради слід відзначити, що відмінності між текстами цих статей все ж таки є: скажімо – другий абзац статті в «Zeszytach Historycznych» починається словами «W wieku dwudziestym Polska s Ukraina weszly...», а другий абзац статті в «Biuletynie Ukrainoznawczym» – «W wiek XX Polska s Ukraina weszly...» – авт.

6 Стопчак М. Інтернована армія УНР у таборах країн центральної Європи (історіографія проблеми) // Історія (збірка наукових праць). – К., 2009. – 500 с. (www.info-library.com.ua/books-text-11126.html); його ж. Режим інтернування армії УНР у таборах Польщі та Румунії (1921–1924 рр.) в сучасній вітчизняній історіографії // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: «Історія, міжнародні відносини». – 2015. – Вип.16(2). – С.203-210 ([http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2015_16\(2\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2015_16(2)_23)).

7 Стопчак М. Інтернована армія УНР у таборах країн центральної Європи (історіографія проблеми) // Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Історія. – 2008. – Вип.13. – С. 378, 380 (http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2008_13_88).

8 Стопчак М.В. Інтернована армія УНР у таборах країн центральної Європи в сучасній вітчизняній історіографії // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2012. – Вип. 2. (http://chtyvo.org.ua/authors/Stopchak_M/Internovana_armiia_UNR_u_suchasnij_vitchyzniani_istoriografii/); його ж. Армія Української Народної Республіки (1921-1924 рр.): історіографічний нарис. – Вінниця, 2016. – 448 с.

Першою в цьому ряду стоїть стаття Р.Мельника, який обрав темою свого «міні-дослідження» проблему вишколу старшинства УНР у міжвоєнному часі¹. Відзначимо, що «в практичній діяльності» командування інтернованих Військ УНР організований вишкіл відбувався лише під час їх перебування у таборах (1921-1924 рр.), де діяли, крім вже згадуваної СЮШ, й Академічні курси для підготовки старшин Генерального штабу². Автор побіжно пише про це, маючи єдиним джерелом своїх знань вже згадану статтю О.Колянчука «Симон Петлюра і українсько-польські відносини...», не звертаючись при цьому до його монографії «Українська військова еміграція у Польщі...».

Причиною такої дивної вибіркості, напевно, є та обставина, що ця стаття О.Колянчука є в онлайн доступі, а його монографія – ні. Також є досить характеристичним наявність у статі Р.Мельника й «слідів» «Обеззброєної, але нескореної», але як і у випадку з О.Колянчуком, автор не вважає за потрібне покликатися на неї, що зрештою свідчить про його недостатні наукові кваліфікації, або про свідоме небажання проводити всебічний аналіз історіографії з невідомої для нього теми³.

Проблемами життєдіяльності української військової еміграції раптом «зацікавився» і Р.Зінкевич з Національного університету «Львівська політехніка», назва статті якого стовідсотково співпала з назвою монографії О.Колянчука «Українська військова еміграція в Польщі...»⁴. Прикметне, що Р.Зінкевич удає або дійсно не знає про існування цієї книги, бо в його статті присутня констатація того, що питання «перебування військової еміграції у Польщі з 1920 р. по 1939 р.» є «малодослідженим або й зовсім невивченим». Напевно аби заповнити цю лакуну Р.Зінкевич знову багаторазово цитує статтю О.Колянчука «Симон Петлюра і українсько-польські відносини...», подає три маргінальні посилання на САВ (Centralne Archiwum Wojskowe), і вже вкотре переповідає хрестоматійні сюжети про армію УНР в часі її інтернування, не привносячи абсолютно нічого нового у наукову розробку даної проблеми.

Зрештою, завдяки цьому Р.Зінкевичу вдалось уникнути якихось серйозних «проколів» з фактажем, і тільки остання фраза його статті, у якій йшлося про створення в таборах належних умов «для задоволення духовних потреб, проведення релігійних обрядів як православних, так і греко-католицьких»⁵, унаочнила його цілковиту некомпетентність у досліджуваній темі. Річ у тому, що у таборах Військ УНР у Польщі постійно перебували тільки православні священники. З огляду на те, що греко-католики (галичани) в складі таборян становили дуже малий відсоток, а також у зв'язку зі звільненням цієї категорії вояків з таборів вже навесні 1921 р., УГКЦ ніколи не проводила душпастирської роботи у середовищі інтернованої Армії УНР.

За рік приклад Р. Зінкевича майже буквально наслідувала його колега з «Львівської політехніки»⁶ Л. В. Скорич зі своєю «оригінальною» статтею, яка вже за «усталеною» традицією теж називалась «Українська військова еміграція у Польщі», щоправда зі звуженими хронологічними рамками⁷. Її авторка на початку статті безапеляційно заявила, що «про інтернування унерівців писалось, але не достатньо», відтак

1 Мельник Р.П. Питання вишколу старшин армії УНР у практичній діяльності та теоретичній спадщині військової еміграції 20–30 рр. ХХ ст. (ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/8134/1/12.pdf).

2 Докладніше про це див.: Срібняк І. «Почуття великого обов'язку, покладеному на Генеральний штаб Батьківщиною...»: заснування та діяльність Академічних курсів штабних старшин у таборі Каліш (Польща) у 1921-1924 рр. // Nad Wisłą i Dnieprem. Polska i Ukraina w przestrzeni europejskiej – przeszłość i teraźniejszość. Zbiór prac naukowych dedykowanych profesorowi Emilianowi Wiszce (1940-2014). – Toruń-Kijów: Consortium scientifico-éducatif international Lucien Febvre, 2017. – Т.1. – С.24-32 (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19931>).

3 Порівняй (відмінності в тексті Р.Мельника позначені курсивом):

Мельник Р. Питання вишколу старшин... – С.90: «...справа громадсько-національного виховання українського вояцтва в цей час мала надзвичайно важливе значення, тому що в його складі, особливо серед булавного старшинства, була значна кількість військовиків колишньої царської армії. Серед них були й такі, які погано володіли українською мовою, не мали стійких самостійницьких переконань, а то й взагалі байду-же дивилися на проблеми розбудови Української армії».	Срібняк І. «Обеззброєна, але нескорена...». – С.49: «Справа громадсько-національного виховання українського вояцтва мала надзвичайно важливе значення через те, що у його складі (особливо серед булавного старшинства) перебувала значна кількість військовиків колишньої царської армії. Ці старшини подекуди погано володіли українською мовою, не мали стійких самостійницьких переконань, а почасти взагалі індивідуально дивилися на проблеми розбудови Української Армії».
---	---

Слід також додати, що станом на сьогодні Р.Мельник вже здобув дуже високу кваліфікацію у препаруванні чужих текстів, розлого запозичуючи з них інформації для конструювання власних писань, хоча звинуватити його в чистому плагіаті не можна – хоча вся ця його навколо наукова «творчість» цілком може бути класифікована як академічна недоброчесність. Як приклад цього доцільно навести його «працю» (Мельник Р., Мельник В. Український національний музей-архів у Празі: історія створення та функціонування (ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/38433/1/154_314-315.pdf). Найпікантнішим у цій «історії» є те, що М.Палієнко у свій час виступила першим опонентом на захисті кандидатської дисертації Р.Мельника, певно що ж і гадки не маючи про те, як далеко піде в історичній науці згадуваний «кандидат у доктори».

4 Зінкевич Р. Українська військова еміграція у Польщі (1920-1939) // Wieki Stare i Nowe. Tom specjalny, 2012. – С.59-74 (bazhum.muzhp.pl/.../Wieki_Stare_i_Nowe).

5 Зінкевич Р. Українська військова еміграція у Польщі (1920-1939)... – С.73.

6 За дивним збігом обставин обидва «фігуранти» – Р.Зінкевич і Л.Скорич – захищали свої дисертації за спеціальністю 20.02.22 «Військова історія» у вже згадуваній Львівській політехніці – авт.

7 Скорич Л.В. Українська військова еміграція у Польщі (1921-1924 рр.) // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія. – Львів, 2013. – № 752. – С.136-139 (http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPDA_2013_752_26).

«запропонована читачам робота мала на меті хоч трохи заповнити існуючі прогалини». Про «серйозність» намірів Л.В.Скорич свідчила й мета роботи: «висвітлити особливості перебування інтернованих частин УНР в Польщі, а саме: питання підтримки боєздатності та військової дисципліни, плекання військових чеснот і національної свідомості». У підсумку маємо три сторінки тексту, жодного архівного посилання, але мету досягнуто – стаття опублікована, а її зміст – то вже справа другорядна – такою, напевно, була логіка цієї «дослідницької існуючої прогалини» у питанні інтернування Армії УНР в Польщі. Крім усього іншого є дуже прикритим й те, що вслід за О.Колянчуком Л.Скорич не робить для себе різниці у поняттях «інтернований» і «військовий емігрант», які зовсім не є тотожними. Річ у тому, що інтерновані вояки-українці набули статусу політичних емігрантів після ліквідації таборів у Польщі (серпень 1924 р.), до цього ж моменту вони зберігали свій особливий статус. Але напевно що усвідомлення таких відмінностей у статусах перебування українських вояків у Польщі є для авторки цієї статті непосильним завданням...

У цьому ряду горе-дослідників варто згадати й «історіографа» Я.Дмитрієву, яка теж намагалась сказати своє «вагоме слово» з проблеми інтернованих вояків УНР¹. І дійсно – її «слово» вагомо прозвучало вже у специфічному «подвійному» прочитанні деяких прізвищ дослідників-істориків («професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка В.Верестюк» і В.Верстюк; М.В.Мандрика і М.В.Мандрик), а житомирського історика П.Натикача Я.Дмитрієва чомусь вперто називає П.Натискачем (у останньому випадку можна припустити, що тут їй «допомогла» комп'ютерна програма перевірки правопису тексту, хоч це жодним чином не знімає з неї вини за таке кумедне і десь навіть принизливе перекручування прізвища згаданого дослідника).

Особливо сильне враження справляє зарахування авторкою статті вже згадуваної Л.В.Скорич до числа адептів «західної історіографічної школи», стаття якої (див. вище) була не то що малоінформативною, а відверто провальною у науковому відношенні. У списку джерел та літератури автором статті «Інтернована армія УНР у таборах країн центральної Європи (історіографія проблеми)» Я.Дмитрієва чомусь називає О.Сапсая, хоча відомо, що ця публікація належить М.Стопчаку, але ця обставина, напевно, не мала для неї якогось суттєвого значення.

Наукова розробка окремих аспектів історії функціонування деяких таборів продовжується і сьогодні, підтвердженням чому стала публікація О.Колянчуком окремої брошури з цієї теми науково-популярного характеру². Щоправда, власне таборовому побуту інтернованих вояків Армії УНР в цій розвідці польського історика було присвячено лише кілька абзаців, у яких наведено лише переліки розміщених тут українських відділів та їх кількісний стан, а також міститься дуже коротка інформація про таборові культурно-мистецькі осередки³. Між тим – відсутність у брошурі посторінкових посилань на джерело інформації, робить проблематичним її наукове використання, бо вимагає додаткової перевірки наведених тут фактів. Ускладнює сприйняття поданої тут інформації й недотримання О.Колянчуком хронологічного принципу побудови тексту, що для кожного історика має бути непорушною засадою.

Внаслідок цього у читача може скластися хибна уява про ситуацію в таборі у кінці 1920 – на початку 1921 рр., бо О.Колянчук подає інформацію про нібито пануючу в Пікуличах фатальну антисанітарію, відсутність лікарської допомоги, масову захворюваність таборян на тиф і червінку. Але такий стан справ у цьому таборі насправді мав місце у 1919-1920 рр. (і потерпали від нього насамперед полонені вояки УГА, інтерновані галичани з числа цивільних осіб, а також полонені червоноармійці), натомість вояки Армії УНР опинились у значно кращих умовах – хоча й їх потреби (у провіанті та вугіллі для опалення бараків та ін.) не забезпечувались польською владою у повній мірі. Можна з певністю стверджувати, що принаймні лікарська опіка в Пікуличах у кінці 1920 – на початку 1921 рр. надавалась всім воякам-українцям, до того ж – проводилась їх обов'язкова вакцинація, тому не існує жодних підстав заявляти про масову смертність в їх середовищі⁴.

Щоправда – останнім часом у польській та українській історіографії відбулись й позитивні зрушення, що були пов'язані з виходом низки публікацій д-ра В.Венглевича. Польський дослідник (який належить до наукової школи професора Ягеллонського університету Я.-Я.Брузького) зосередив свою увагу на висвітленні різних аспектів перебування полонених та інтернованих вояків-українців у таборах Польщі⁵. Також належить згадати й про публікацію низки праць з даної проблематики автора цієї статті (див. додаток). Але попри це, стан наукової розробленості цієї проблематики певно що не може бути визнаний достатнім. Попри наявність низки цінних монографічних видань з різних аспектів життєдіяльності інтернованого українського вояцтва у Польщі, а також значної кількості статей з цієї ж тематики, що вийшли друком за останні два-три роки як у Польщі,

1 Дмитрієва Я.А. Проблема інтернованих вояків УНР: стан наукової розробки теми в сучасній українській історіографії // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2015. – Вип. 44. – Т.2. – С.200-203.

2 Kolańczuk O. Obóz internowania oraz ukraiński cmentarz wojenny w Pikulicach pod Przemyślem (1918-1921). – Przemyśl, 2017. – 51 s.

3 Kolańczuk O. Obóz internowania oraz ukraiński cmentarz wojenny w Pikulicach... – С.14, 17.

4 Kolańczuk O. Obóz internowania oraz ukraiński cmentarz wojenny w Pikulicach... – С.13-14.

5 Див. зокрема: Węglewicz W. Zarys dziejów obozu dla jeńców w Wadowicach w latach 1918 – 1921 // Wadowiana. Przegląd historyczno-kulturalny. – Wadowice, 2016. – Nr 18. – S.163-178 та ін.

так і в Україні, зараз існує нагальна потреба продовження як науково-пошукової роботи в архівах двох країн, так і активізації публікаційної активності істориків, які спеціалізуються у цій галузі.

Тільки максимально повне залучення архівних матеріалів створюватиме можливість для об'єктивного і повного розкриття обставин «таборового» періоду існування інтернованих Військ УНР у Польщі, а крім цього – це об'єктивно сприятиме зменшенню того «дев'ятого валу» «переспівів» у статтях низки молодих українських істориків, яких допоки що не має підстав називати не тільки дослідниками, а навіть популяризаторами «таборової» тематики.

Додаток ПЕРЕЛІК НАЙНОВІШИХ ПУБЛІКАЦІЙ І.СРІБНЯКА З ПРОБЛЕМАТИКИ ІНТЕРНОВАНОЇ АРМІЇ УНР У ТАБОРАХ ПОЛЬЩІ (1920-1924 рр.)

2015

1. Срібняк І. З історії діяльності військово-освітніх закладів інтернованої в Польщі Армії УНР у 1921 р.: «Юнацька школа прискороного випуску для підготовки старшин військового часу в таборі Каліш» // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Історичні науки. – Чернігів, 2015. – Вип.134. – № 11. – С. 105-108 (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19934>).

2016

2. Срібняк І. Таборове повсякдення курсантів та старшин Спільної юнацької школи Армії УНР в Каліші (Польща) у першій половині 1922 р. // Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2016. – Вип.12. – С. 338-364. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/22206>).

2017

3. Срібняк І. «Почуття великого обов'язку, покладеному на Генеральний штаб Батьківщиною...»: заснування та діяльність Академічних курсів штабних старшин у таборі Каліш (Польща) у 1921-1924 рр. // Nad Wisłą i Dnieprem. Polska i Ukraina w przestrzeni europejskiej – przeszłość i teraźniejszość. Zbiór prac naukowych dedykowanych profesorowi Emilianowi Wiszce (1940-2014). – Toruń-Kijów: Consortium scientifico-éducatif international Lucien Febvre, 2017. – Т.1. – С.24-32.

4. Срібняк І. Умови перебування та культурно-освітня діяльність інтернованих вояків-українців у таборі Ланцут, Польща (січень-серпень 1921 р.) у світлі архівних документів // Вісник Черкаського університету. – Серія: «Історичні науки». – Черкаси, 2017. – № 3. – С. 63-72. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/20013>)

5. Срібняк І. «Зв'язок з добармією уже пірвано...» (Створення «української секції» у таборі інтернованих вояків «Збройних сил півдня Росії» у Стшалково, весна – літо 1920 р.) // Гуржіївські історичні читання: Зб. наук. праць. – Черкаси, 2017. – Вип. 11. – С. 104-109. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/20490>)

6. Срібняк І. «...На користь наших лицарів-мучеників за святу справу визволення батьківщини» (діяльність Всеукраїнської спілки військових інвалідів УНР у Польщі, 1922 р.) // Емінак: науковий щоквартальник. – Київ-Миколаїв, 2017. – № 3(19) (липень-вересень). – Т.3. – С. 69-74. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/20977>)

7. Срібняк І. Табір інтернованих Військ УНР у Вадовицях, Польща (умови перебування та моральний стан вояцтва в травні-липні 1921 р.) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Вип.26: Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С. В.Віднянський. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2017. – С. 124-140. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/22184>).

8. Срібняк І. Табір інтернованих Військ УНР у Щипіорно (1922-1923 рр.): гуманітарно-просвітня складова діяльності українського вояцтва // Революція, державність, нація: Україна на шляху самоствердження (1917-1921 рр.): Матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Київ, 1-2 червня 2017 р.) / Упоряд. В.Верстюк (відп. ред.), В.Скальський та ін. – Київ-Чернігів, 2017. – С. 381-396. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/22936>)

9. Sribniak I. Internowani żołnierze Armii URL w Wadowicach (pierwsza połowa 1921 r.): szczegóły pobytu i relacje z polskim dowództwem obozu (w świetle źródeł ukraińskich) // Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny. – Wadowice, 2017. – № 20. – С. 87-99. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23382>).

10. Срібняк І. Особливості функціонування Спільної юнацької школи Армії УНР у травні-жовтні 1921 р. під час інтернування в Польщі («вадовицька доба») // Вісник Черкаського університету. – Серія: «Історичні науки». – Черкаси, 2017. – № 4. – С. 71-76. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23627>)

11. Срібняк І. Табір інтернованих Військ УНР у Пикуличах, Польща (січень-лютий 1921 р.): умови перебування та моральний стан вояцтва // Київські історичні студії: науковий журнал / Київ. ун-т ім. Б.Грінченка; ред. кол. В.О.Щербак та ін. – К., 2017. – № 2(5). – С.18-24. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23640>)

12. Срібняк І. Кам'янецька піша юнацька школа Армії УНР у січні-травні 1921 р.: початок інтернування в Польщі («ланцутська доба») // Уманська старовина. – Умань, 2017. – Вип.4. – С. 38-43. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23648>)

13. Срібняк І. Інтерновані вояки Армії УНР у таборі Стшалково, Польща (друга половина 1921 – початок 1922 рр.): моральний стан та умови перебування // Проблеми всесвітньої історії. – К., 2017. – № 2(4). – С. 182-195. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23678>)

14. Срібняк І. Хроніка життя інтернованих вояків-українців у таборі Каліш (1922 р.) // Сумська старовина. – Суми, 2017. – № LI. – С. 25-34. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23856>)

15. Срібняк І. Непоказна звитяга (кілька епізодів з життя поручника Армії УНР, лікаря Христини Скачківської-Сушко, 1919-1925 рр.) // Наше життя. – Нью Йорк, 2018. – Т.LXXV. – Ч.1 (січень). – С. 13-16. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23484>)
16. Срібняк І. Діяльність «Товариства допомоги для української шкільної молоді в таборах інтернованих в Польщі» (Каліш-Щипіорно) восени 1923 – навесні 1924 рр. // Європейські історичні студії: науковий журнал. – К., 2018. – № 9. – С. 145-166. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23487>)
17. Срібняк І. Табір інтернованих Військ УНР у Каліші, Польща (перша половина 1921 р.): моральний стан старшинства та заходи з його нормалізації // Емінак: науковий щоквартальник. – Київ-Миколаїв, 2018. – № 1(21) (січень-березень). – Т.2. – С. 42-49. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23661>)
18. Срібняк І. «...За право вільно жити і працювати в рідній хаті» (українська еміграційна громада в Ченстохові, Польща у 1921 р.) // *Evropský filozofický a historický diskurz*. – Praha, 2018. – Svazek 4. – Vydání 2. – S.24-31. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24081>)
19. Срібняк І. Генерал В.Павленко vs міністра О.Ковалевського: спроба реконструкції конфлікту між двома членами уряду УНР в екзилі (за матеріалами ЦДАВО України та ZNiO) // Емінак: науковий щоквартальник. – Київ-Миколаїв, 2018. – № 2(22). – Т.2. – С. 40-45. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24116>)
20. Срібняк І. Санітарно-епідеміологічний стан табору інтернованих вояків-українців Александрів (Польща), грудень 1920 – липень 1921 рр. // *ScienceRise: Scientific Journal*. – 2018. – Vol.7(48). – S.15-18. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24160>)
21. Срібняк І. «Не гнийте в бараках, творіть життя тут, на цьому маленькому місті, огороженому дротами...» повсякдення інтернованих вояків-українців у Александрові (Польща) у висвітленні таборової періодики, 1921 р. // Європейські історичні студії: науковий журнал. – К., 2018. – № 10. – С. 217-252. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24180>)
22. Срібняк І. «Біда дивиться зі всіх закутків, а злидні плодяться з кожною секундою...» (допомогово-харитативна діяльність «Союзу українок» у таборі Щипіорно, Польща навесні 1922 р.) // Наше життя. – Нью Йорк, 2018. – Т.LXXV. – Ч.7-8 (липень-серпень). – С. 10-13. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24530>)
23. Срібняк І. Генеральний штаб армії УНР (специфіка діяльності в умовах інтернування у таборах Польщі, 1921-1924 рр.) // *ScienceRise: Scientific Journal*. – 2018. – Vol.8(49). – S.10-13. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24184>)
24. Срібняк І. Табір інтернованих вояків армії УНР в Александрові (Польща) навесні-влітку 1921 р. // Схід. – К., 2018. – № 4(156). – С. 67-73. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24371>)
25. Срібняк І. «Несемо ми хрест... в терновім вінку колючих дротів...» (інтерновані вояки-українці у таборі Стшалково, Польща у 1922-1923 рр.) // Київські історичні студії: науковий журнал / Київ. ун-т ім. Б.Грінченка; ред. кол. В.Щербак та ін. – К., 2018. – № 1(6). – С.33-43. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24394>)
26. Срібняк І. «...Піти на зустріч всім покаліченим впливом чужої культури та помогти їм засвоїти акорди рідної мови»: накази групі інтернованих Військ УНР як джерело для реконструкції повсякдення вояків-українців у таборі Ланцут (Польща), січень-травень 1921 р. // *Етнічна історія народів Європи*. – К., 2018. – Вип.56. – С. 81-87. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24441>)
27. Створення та діяльність Електротехнічної школи у таборі інтернованих Військ УНР (Каліш, Польща, 1921-1922 рр.) // Емінак: науковий щоквартальник. – Київ-Миколаїв, 2018. – № 3(23). – Т.2. – С. 41-45. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24773>)
28. Особливості соціалізації вояків-українців армії УНР після їх переходу на цивільний стан (середина 1920-х рр.) // *ScienceRise: Scientific Journal*. – 2018. – Vol.10(51). – S.10-13. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24899>)
29. «Ганебна пропозиція повернутися до Батьківщини...»: оголошення більшовицькою дипломатією амністії в таборі інтернованих вояків-українців Каліш, Польща (1922 р.) // Європейські історичні студії: науковий журнал. – К., 2018. – № 11. – С. 241-253. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24919>)
30. Інтимний вимір жіночого повсякдення в таборах інтернованих вояків-українців у Польщі (1921-1922 рр.) // *Український історичний журнал*. – К., 2018. – № 5. – С. 46-57. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24962>)
31. Військова співпраця УНР та Польської Республіки у другій половині 1919-1920 рр.: організаційно-мобілізаційний аспект // *Польсько-українська військова співпраця протягом історії. Матеріали конференції*. – К., 2018. – С. 151-176. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24980>)
32. «Всі ми живемо надією, що вернемо на Україну...» (становище інтернованих вояків-українців у таборі Александрів Куявський, Польща, взимку 1920-1921 рр.) // *Сумська старовина*. – Суми, 2018. – № LII. – С. 5-18. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/25065>)
33. Мовно-охоронна та мобілізаційна місія української періодики у таборі інтернованих вояків-українців Ланцут, Польща (травень-червень 1921 р.) // *Spheres of Culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies* / Ed. by Ihor Nabytovych. – Lublin, 2018. – Vol.XVII. – С.348-359. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/25092>)
34. Становище вояків-українців групи інтернованих Військ УНР у таборах Каліш та Щипіорно (Польща) навесні 1923 року (за архівними документами) // *Архіви України*. – К., 2018. – Вип.4(315). – С. 201-211. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/25127>)

35. Срібняк І., Надтока М. 3-тя Залізна стрілецька дивізія Армії УНР у 1921 р.: просвітня та культурно-мистецька складова таборового повсякдення вояцтва // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2018. – № 3. – С. 108-115. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/25129>)
36. Sribnyak I. Historia utrwalona w dokumentach: źródłowe znaczenie zebrań archiwalnych Ossolineum dla rekonstrukcji działalności Rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej na Emigracji (na przykładzie kolekcji 22/53) // Czasopismo Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich. – Wrocław, 2018. – Zeszyt 29. – S.155-173.
37. Sribniak I. Encyklopedia jeniectwa: ukraiński Aleksandrów. – Warszawa-Paryż: Międzynarodowy konsorcium naukowo-edukacyjny im. Luciena Febvra, 2018. – 88 s. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24208>)
38. Sribniak I. Encyklopedia jeniectwa: ukraiński Łańcut. – Warszawa-Paryż: Międzynarodowy konsorcium naukowo-edukacyjny im. Luciena Febvra, 2018. – 115 s. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24320>)
39. Срібняк І. Національно-патріотична та спортивно-оздоровча мобілізація вояцтва у таборі інтернованих Військ УНР Стшалково (Польща) у 1921-1922 рр.: форми і методи // Ідеологія і політика. – К., 2018. – № 2(10). – С. 131-146. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26417>).
40. Срібняк І. Перебування інтернованих вояків-українців у таборі Каліш, 1923 р. (за матеріалами часопису «Український Сурмач») // Історичні джерела в українському інформаційному й освітньому просторі: верифікація та інтерпретація: монографія / Наук. ред. проф. О.О.Салати. – Вінниця, 2018. – С. 159-174. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26416>).
41. Срібняк І., Срібняк М. «Змога пережити естетичну насолоду...» (діяльність театральних мистецьких осередків у Калішському таборі інтернованих Військ УНР у Польщі, 1921-1923 рр.) // Арт-простір. – К., 2018. – № 3. – С. 32-39. (<http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26866>).

Максим Ковальов,
*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького (Україна)*

РАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ СЕЛЯНСЬКОГО АНАРХІСТСЬКОГО РУХУ ПІД ПРОВОДОМ НЕСТОРА МАХНА (1920-ТІ рр.)

Махновський селянсько-анархістський рух становить унікальне явище у світовій історії, тому з перших років після його придушення став предметом наукових досліджень. Роль Нестора Махна та поширення його ідей у суспільстві була предметом широкого зацікавлення ще на початку ХХ ст. і з тих пір досліджена цілою низкою науковців та учасників подій, корпус публікацій яких налічує вже не сотні, а тисячі одиниць, включаючи монографії та дисертації В. Верстюка, В. Волковинського, В. Чопа, Ю. Федоровського та ін. Проте робіт із осмислення та систематизації цих історичних джерел, їх історіографічного аналізу, попри появу навіть дисертації з махновського руху Т. Мармазової [10], ще недостатній. Тому метою нашого повідомлення є аналіз публікацій з історії махновщини 1920-х рр., коли була закладена джерельна та історіографічна основи розробки теми, та встановлення ступеня і особливостей її дослідження. Хронологічні рамки нашого дослідження зумовлені тим, що з початку 1930-х рр. махновська тематика в СРСР практично не вивчалася аж до 60-х років.

У своєму розвитку радянська історіографія махновського руху і анархізму пройшла декілька етапів, що були пов'язані із загальним розвитком політичної історії України.

Перший період охоплює праці 1920-х – початку 1930-х рр. У ці роки виокремилася два основних підходи в історіографії махновського руху і російського анархізму: пробільшовицький, що був визначальним для всієї радянської історіографії, та анархістський. Історіографія махновського руху не даремно бере свій початок саме у 1920-х роках. Тоді опубліковано праці учасників подій Громадянської війни П. Аршинова, В. Винниченка, В. Руднева, О. Ярославського, М. Герасименка, Г. Зіновієва та і самого Н. Махна [11].

Праці цього періоду відзначалися відвертою політичною спрямованістю та суб'єктивною оцінкою як ідеології, так і політичної та військової системи Гуляйпільської республіки.

За радянських часів постать Н. І. Махна здебільшого висвітлювалася упереджено. «Батько» зображений кровожерливим убивцею і гнобителем селян, злісним ворогом радянської влади. Пізніше радянський кінематограф формував образ колоритного, але недорікуватого «батька» сваволі та анархії.

Насправді, як відомо із сучасних наукових досліджень, Нестор Махно – це людина, що одна з перших виступила проти диктатури в Україні якоїсь однієї партії за волю трудового люду. У відозві 1919 р. Н. Махно пропонував суспільству повну свободу і рівність трудящих: «Об'єднуємося у вільних